

ΓΡΑΦΕΙΟ
ΕΡΕΥΝΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1952

ΕΡΕΥΝΑ Κ.Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ

EDUARD SPRANGER

[ΜΙΑ ΕΒΔΟΜΗΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΑ]

1. ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ

Στις 27 Ιουνίου του 1952 ο γερμανός φιλόσοφος Eduard Spranger έκλεισε το εβδομηκοστό έτος της ηλικίας του. Για εκείνους που είχαν την ευτυχία να έντυφθούν στα νάματα της διδαχής του, αποτελεί χρέος επιβαλλόμενο από ευγνωμοσύνη να φέρουν τη σκέψη τους και την ένθυμιά τους στην έξαιρετική προσωπικότητά του και στην πολυσχιδή δράση του. Με τη συναίσθηση αυτού του ευλαβικού χρέους και ο ύποφαινόμενος, που είχε την ευτυχία να ένωτισθῆ τῆ διδασκαλία του, ἔρχεται ἀπὸ τὶς στήλες τῆς «Νέας Ἑστίας» νὰ παρουσιάσῃ μιὰ ὑπενθύμιση γιὰ τὴν πορεία τοῦ Ed. Spranger ποὺ συνεχίζεται σταθερὰ καὶ δημιουργικὰ κατευθυνόμενῃ στὶς περιοχὲς ὅπου ἐνδιαϊτᾶται ἀκατάλυτο καὶ ἀείζωο τὸ πνεῦμα. Στὴν πανηγυρικὴ αὐτὴ στιγμὴ δίκαιο εἶναι νὰ κατασιγάσωμε μερικὲς πικρὲς ἀναμνήσεις σχετιζόμενες μὲ τὸ παρελθὸν καὶ νὰ ὑψωθοῦμε στὸν ὑπερουράνιο τόπο τῶν ἰδεῶν ὅπου δὲν ἤμπορεῖ νὰ παρεϊσδύσῃ ὁ ζόφος τῶν ἐπιγείων παθῶν.

Ὁ Spranger δὲν εἶναι ἓνας στοχαστὴς τοῦ σπουδαστηρίου. Ἐστάθηκε πάντοτε μέσα στὸ ρεῦμα τῆς ζωῆς. Ἡ φιλοσοφία γι' αὐτὸν ὅπως καὶ γιὰ τοὺς σοφοὺς τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, εἶναι σύγχρονα καὶ παιδεῖα. «Λόγος» καὶ «βίος» ἀποτελοῦν γι' αὐτὸν ἀδιάσπαστη συζυγία. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν πρώτων του πανεπιστημιακῶν σπουδῶν ἔχει ἀφιερῶσει τὴ ζωὴ του γιὰ τὴν προαγωγὴ τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεῦνης καὶ γιὰ τὴν ἀξιοποίησίν της στὴν περιοχὴ τῆς θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς παιδαγωγικῆς. Δὲν διέκοψε ποτὲ τὴν προσωπικὴ καὶ ζωντανὴ ἐπαφὴ μὲ τὴ νεότητα. Αὐτὸς πρῶτος ἔσκυψε στὰ στήθη τῆς ἐφηβικῆς ψυχῆς καὶ μᾶς ἐμίλησε γιὰ τὰ ἐνδόμυχα μυστικὰ κινήματά της. Ἐχει τὴν ἱκανότητα

νὰ ἀνατρέχῃ στὶς βαθύτατες πηγὲς τῆς ζωῆς καὶ νὰ δέχεται μὲ ἀπαράμιλλη εὐαισθησία τὰ μηνύματα ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τοὺς κόσμους τοῦ πνεύματος. Κίνητρο καὶ ὁδηγὸς του στὶς πνευματικὲς καὶ παιδαγωγικὲς του ἀναζητήσεις στέκεται πάντοτε μιὰ βαθύτατη θρησκευτικὴ χριστιανικὴ πίστη. Αὐτὴ ἀποτελεῖ τὴ θεμελιώδη ὀργανωτικὴ ἀρχὴ ποὺ ἐνοποιεῖ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς του. Καὶ δὲν εἶναι καθόλου τυχαῖο τὸ ὅτι τὸ τελευταῖο του παιδαγωγικὸ βιβλίον κλείνει μὲ τὴν ὑπόμνησιν τῶν λόγων τοῦ Ματθαίου (23, 10) «Μηδὲ κληθῆτε καθηγηταί· εἰς γὰρ ἡμῶν ἐστὶν ὁ καθηγητὴς, ὁ Χριστός».

Τὸ πνευματικὸ ξεκίνημα τοῦ Spranger σημεϊώνεται στὶς ἀρχὲς τοῦ αἵωνος μας. Εἶχε τὴν ευτυχία νὰ ζῆσῃ κοντὰ σὲ δυὸ μεγάλους διδασκάλους. Ὁ ἓνας ἦταν ὁ φιλόσοφος W. Dilthey καὶ ὁ ἄλλος ὁ παιδαγωγὸς Paulsen. Ἡ προτίμησίν του στὶς δυὸ αὐτὲς προσωπικότητες προκαθορίζει ὀριστικὰ τὴν πορεία τῶν ἀναζητήσεών του. Θὰ ἦταν ὅμως λάθος ἀν ἐμέναμε στὴν ἀντίληψη, ὅτι μόνον ἐκεῖνοι οἱ δύο ἐστάθησαν διδάσκαλοί του. Ὁ Spranger μὲ τὶς μελέτες του εἶχε μαθητεύσει κοντὰ σὲ ἐξαιρετικὲς προσωπικότητες τοῦ παρελθόντος καὶ εἶχε ἐρθῆ σὲ ζωντανὴ μαζὶ τους ἐπαφὴ. Ὁ Schleiermacher—ὁ περίφημος τοῦ Πλάτωνος ἐρμηνευτὴς,—ὁ W. von Humboldt, ὁ Herder, ὁ Schiller καὶ ὁ Goethe τοῦ ἀνοιξᾶς εὐρύτατους ὀρίζοντες καὶ τὸν ἐβοήθησαν νὰ πραγματοποιήσῃ ζωντανὴ πνευματικὴ ἐπαφὴ μὲ τὸ Σωκράτη καὶ τὸν Πλάτωνα. Ὁ Kant καὶ ὁ Rousseau τοῦ ἀνοιξᾶς τὸ δρόμον πρὸς τὴν ἐσωτερικότητα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Κοντὰ σ' αὐτὰ ἡ ἀπέραντη δεκτικότητα τοῦ πνεύματός του τοῦ ἔδινε τὴν εὐχέρεια νὰ στέκεται πάντοτε σὲ «ζωντανὴ συνάντησιν» πρὸς τὰ σύγχρονα

φιλοσοφικά και παιδαγωγικά ρεύματα. Οι διδασκαλίες του Husserl, του Rickert, ή ανασύνταξη της παιδευτικής θεωρίας και πράξεως από τον Caudig και τον Kerschesteiner, τὰ θεωρήματα τῶν ὑπαρξιστῶν ἀποτελοῦσαν πάντοτε ἀφορμὴ γιὰ τὸν Spranger διαλεκτικῶν κριτικῶν συζητήσεων καὶ ἀναζητήσεων. «Ὅλες τὶς πνευματικὲς ἐκδηλώσεις τῆς ἐποχῆς τὶς ἀντίκρυσσε πάντοτε ἀπὸ καθαρὰ δικό του σημεῖο θεωρήσεως. Ἐπάνω σὲ ὅλα τὰ δεδομένα πραγματοποιεῖ ὁ Spranger ἐκεῖνο ποὺ ὁ Πλάτων ἀποκαλεῖ «κοινωνίαν ἰδεῶν» καὶ «σύναψιν» τῶν μαθημάτων «εἰς οἰκειότητα».

Ἡ θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ ἐνεργητικότητα τοῦ Spranger ἀποτελεῖ ὀργανικὴ ὁλότητα. Ἀνευρίσκει κανεὶς καὶ στὴ συγγραφικὴ του ἐργασία τὸν ἴδιο παλμὸ ζωῆς ποὺ ἐμψυχώνει καὶ τὴν προφορικὴ του ὁμι-

λία στὴν πανεπιστημιακὴ ἔδρα, στὸ ἐπισημονικὸ φροντιστήριο καὶ στὴν κοινωνικὴ ἀναστροφή. Τὴν ἴδια ὀργανικὴ ἐνότητα καὶ συνέχεια διαπιστώνουμε παρακολουθώντας καὶ τὴ γραμμὴ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πνεύματός του. Τὸν χαρακτηρίζει ἡ πίστη πρὸς τὰ μεγάλα προβλήματα καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη πρὸς τὴν ἀποτελεσματικότητά τῆς ἐρεῦνης. Ὁ Spranger δὲν θέλησε νὰ εἶναι κατασκευαστὴς συστημάτων. Τὴν ἐνεργητικότητά του τὴν ἀνάλωσε ἀποκλειστικὰ στὴν ἐρευνα προβλημάτων καὶ ἀποριῶν. Ἡ σκέψη του ἐμφανίζει ἀδιάκοπη ἐντελεχειακὴ ἀνάπτυξη καὶ ἀδιάσπαστη ὀργανικὴ ἐνότητα. Ἀλλὰ γιὰ λόγους μεθοδολογικοῦς ἢ ἐκθεση ποὺ ἀκολουθεῖ θὰ παρουσιάσῃ τὴ δράση του ξεχωρισμένη στοὺς τομεῖς τῆς φιλοσοφικῆς καὶ παιδαγωγικῆς ἐρεῦνης.

2. ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ

ΣΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΟΚΡΑΤΙΚΗ (ΝΟΟΛΟΓΙΚΗ) ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Ἡ φιλοσοφικὴ δραστηριότητα τοῦ Spranger ἀφιερώθηκε πάντοτε στὴν ἐρευνα. Τὸ μεγάλο πρόβλημα ποὺ τὸν ἀπασχολεῖ διαρκῶς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν φοιτητικῶν του χρόνων εἶναι ἡ δημιουργικὴ προώθηση τῶν θεμάτων ποὺ εἶχε θέσει ὁ μεγαλοφυῆς διδάσκαλός του W. Dilthey. Ἀπὸ τὸ 1894 μὲ τὴν ἐκδοση τοῦ βιβλίου του «Ἰδέες γιὰ μιὰ περιγραφικὴ καὶ διαρθρωτικὴ Ψυχολογία» ἔπαιρνε ὁ Dilthey πολεμικὴ θέση ἀπέναντι τῶν μεθόδων τῆς φυσιολογικῆς πειραματικῆς ψυχολογίας ποὺ εἶχε τότε φθάσει στὸ ἀπόγειο τῆς ἐξαπλώσεώς της. Ὁ Dilthey ἔδειξε ὅτι ἡ ψυχολογία ἐκεῖνη ἦταν ὀλοκληρωτικὰ ἀνίκανη νὰ ἀνοίξῃ δρόμο γιὰ τὴν κατανόηση τῶν πνευματικῶν ἐκδηλώσεων τῆς ψυχικῆς ζωῆς. Τὸ κύριό της ἐλάττωμα ἦταν ὅτι ἐφαρμόζοντας τὴ μέθοδο τῆς στοιχειακῆς ἀναλύσεως ἔχανε τὴν ἐπαφή μὲ τὴ ζωῶσα ψυχικὴ πραγματικότητα. Ὁ Dilthey ἄρχισε νὰ διδάσκῃ ὅτι ἡ ὀρθὴ μέθοδος τῆς θεωρήσεως τῆς ψυχικῆς ζωῆς, εἶναι νὰ τὴν ἰδοῦμε στὴν ὀλοκληρωμένη της μορφή ὡς ἄμεσο δεδομένο. Ἐπειτα ἀπὸ τὴ διδασκαλία αὐτὴ κεντρικὸ θέμα τῆς ψυχολογίας ἐγίνονταν τὸ ἄμεσο δεδομένο καὶ ὀλοκληρωτικὰ θεωρημένο ψυχικὸ γεγονός, τὸ λεγόμενο βίωμα (Erlebnis). Ἀποστολὴ τῆς ψυχολογίας δὲν εἶναι πιά νὰ τὸ ἀποσυνθέσῃ ἀναλύοντας τὸ στὰ ἔσχατά του συστατικὰ στοιχεῖα ἀλλὰ νὰ τὸ περιγράψῃ, νὰ μᾶς δώσῃ μιὰ πιστὴ ἀπεικόνιση τῆς ὕφους του καὶ τῆς συνολικῆς διαρθρώσεώς του. Ὁ ἐσωτερικὸς ψυχικὸς κόσμος, εἶπε ὁ Dilthey, δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ τυχαία ἀθροιστικὴ συνένωση στοιχείων, ἀλλὰ διέπεται ἀπὸ ὀρισμένου ὕφους συνάψεις, οἱ ὁποῖες γίνονται ἀφορμὴ νὰ διαρθρῶνεται σὲ ὀργανικὴ ὁλότητα. Ἡ ψυχικὴ ζωὴ ἔχει μιὰ δική

της ὀργανικότητα, τὰ ἐνεργήματά της τὰ κατευθύνει μιὰ «ἐσωτερικὴ τελολογικὴ νομοτέλεια». Τὸ κίνημα τοῦ Dilthey ἀποτελοῦσε τὴν ἐκφραση μιᾶς στροφῆς πρὸς τὰ ἄμεσα δεδομένα τῆς ψυχικῆς ἐμπειρίας. Ἦθελε ἀκόμη ξεκινώντας ἀπὸ τὴν ἄμεση ἀτομικὴ ψυχικὴ ἐμπειρία νὰ φθάσῃ στὴν κατανόηση τῶν ὑπερατομικῶν πνευματικῶν ἐκδηλώσεων τῆς πολιτιστικῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Οἱ κυριώτερες ἐννοιες ποὺ ἤρθε νὰ εἰσαγάγῃ ἢ νέα αὐτὴ κίνηση, ἦταν τὸ βίωμα (erlebnis), ἡ δομὴ (struktur) καὶ ἡ κατανόηση (verstehen). Στὸ πεδίο τῆς μεταφυσικῆς εἰσηγήθηκε ἡ νέα κίνηση τὴν ἀντίληψη ὅτι τὸ πρωταρχικὸ δεδομένο τῆς πραγματικότητος τὸ ἀποτελεῖ ἡ δημιουργικὴ ροὴ τῆς ζωῆς ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ ἀδιάκοπα ἀνανεωμένους ἀντικειμενικοποιήσεις. Εἰδικώτερα στὴν περιοχὴ τῶν ψυχολογικῶν καὶ γνωσιολογικῶν ἐρευνῶν ἐσημειώονταν δυὸ προσπάθειες. Ἡ μιὰ ἐπεδίωκε, ξεκινώντας ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ περιγραφικὴ ψυχολογία, νὰ καταρτίσῃ μιὰ γενικοῦ κύρους τυπολογία ποὺ νὰ καθορίζῃ τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα καὶ τὶς κοσμοθεωρητικὲς ἀντιλήψεις μεγάλου πλήθους ἀτόμων. Ἡ δευτέρη ἀποσκοποῦσε νὰ καταρτίσῃ μιὰ καινούρια ψυχολογία καὶ μεθοδολογία τῶν ἐπιστημῶν τοῦ πνεύματος.

Μέσα σὲ μιὰ κίνηση ἰδεῶν ὡσάν αὐτὴ ποὺ περιγράψαμε ἄρχισε τὶς σπουδές του ὁ Spranger στὸ Βερολίνο κοντὰ στὸ Dilthey κατὰ τὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνος μας. Ἡ πρώτη του πανεπιστημιακὴ διατριβή, ποὺ ἐδημοσιεύθηκε στὰ 1905, ἔφερε τὸν τίτλο «Οἱ θεμελιώδεις βάσεις τῆς ἐπιστήμης τῆς ἱστορίας». Γύρω στὰ 1910 τὸ θέμα τῶν φιλοσοφικῶν του συγγραφῶν ἀποτελοῦν τὰ προβλήματα τῆς κοσμοθεωρητικῆς φιλο-

σοφίας. («Φιλοσοφία και κοσμοθεωρία» 1910, «Φαντασία και κοσμοθεωρία» 1911.) Η πραγματεία του «Η θέση των αξιολογικών κρίσεων στην επιστήμη της Πολιτικής Οικονομίας» που έξεδόθηκε στα 1914 έδειξε ότι ο Spranger είχε αποκτήσει την Ικανότητα για μία ευρύτερη θεώρηση γενικώτερων προβλημάτων. Στα 1912 έχει πιά τόσο έκτιμηθη ή εργασία του, ώστε καλείται στην πανεπιστημιακή έδρα της Λεοψίας, και στα 1920 μετακαλείται στο πανεπιστήμιο του Βερολίνου. Τό έτος 1921 είναι σημαντικώτατο για την συγγραφική ένεργητικότητα του. Τότε είδε τό φώς της δημοσιότητας ένα από τά σπουδαιότερα έργα του με τόν τίτλο «Lebensformen» (Ειδολογικοί τύποι, μορφές ζωής). Έπειδή τό σύγγραμμά του αυτό αποτελεί σύνοψη και αποκορύφωση της πρώτης περιόδου των έρευνών του, σκόπιμο είναι ν' απασχοληθούμε κάπως έκτενέστερα με αυτό.

Οι βασικές αρχές που είχε θέσει ο Dilthey διατηρούν τό κύρος τους και στο σύγγραμμά του Spranger, με τή διαφορά ότι ξεκαθαρίζονται περισσότερο και παίρνουν πνευματικώτερο χαρακτήρα. Η «περιγραφική» ψυχολογία γίνεται στα χέρια του Spranger καθαρή «πνευματοκρατική», «νοολογική» ψυχολογία. Στο πρώτο κεφάλαιο των «Lebensformen» τονίζεται με μεγάλη έμφαντικότητα ή αντίθεση ανάμεσα στην «αιτιολογουσα» ψυχολογία των στοιχείων και στην «πνευματοκρατική». Η έξαρση της αντίθεσεως αυτής αποτελεί μία από τις πολυτιμότερες συμβολές του Spranger για την διασαφήνιση των βάσεων της ψυχολογικής επιστήμης (Βλέπε βιβλ. Γ. Παλαιολόγου «Η αντίθεση έν τή ψυχολογική έρεύνη» Αθήναι 1940). Τήν αντίθεση αυτή τήν εύρισκομε με σαφήνεια έκφρασμένη και στον Dilthey. Αλλά στον Spranger ανήκει ή τιμή, ότι έφρόντισε να άπαλλάξη τις αντιλήψεις του διδασκάλου του από κάθε ίχνος βιολογικής άποχρσεως. Η περιγραφική ψυχολογία έπειτα

άπό τις έρευνες του Spranger είναι σύγχρονα και «κατανοουσα» ψυχολογία. Η κυρία της επιδίωξη είναι να καταστήση έκ των προτέρων άντιληπτή τήν πνευματική κατεύθυνση προς τήν οποία πορεύεται ή ψυχική ζωή, και να φανερώση τό νόημα που δίνει σημασία στη διαδρομή των γεγονότων της ψυχικής ζωής.

Για τήν παλαιότερη στοιχειακή και αιτιολογουσα ψυχολογία ή ψυχή ήταν ένα άθροιστικό σύνολο δυνάμεων ή λειτουργιών. Μέσα στα πλαίσια της πνευματοκρατικής ψυχολογίας ή ψυχή πρέπει να θεωρηθη ως «μία έμπορουμένη από νόημα συνάφεια». Ο χαρακτηρισμός αυτός σημαίνει ότι υπάρχει μέσα στην ψυχή μία έσωτερική πνευματική αρχή που ήμπορεί να άντιληφθη τόν κόσμο των ιδεωδών άντικειμένων και να κατευθύνη τή δράση της σύμφωνα με τά προστάγματα που άπορρέουν από τήν ιδεώδη αυτή πραγματικότητα. Γι' αυτό συμπληρώνοντας τόν όρισμό του ο Spranger γράφει ότι τό περιεχόμενο της συνάφειας αποτελούν λειτουργίες μέσα στις όποιες δυνάμει της ένότητος της αυτοσυνειδησίας του έγώ

Eduard Spranger

συσχετίζονται διάφορες αξιολογικές κατευθύνσεις». Η ψυχική ζωή έννοείται ως μία όργανική ένότης που κατευθύνεται προς μία ιδεώδη άντικειμενικότητα. Τις ιδεώδεις αυτές άντικειμενικότητες τις όνομάζει ο Spranger, ακολουθώντας τή σύγχρονη αξιολογική φιλοσοφία, «άξίες». Οι «άξίες» πρέπει να νοηθούν ως τά έσχατα κίνητρα της πρακτικής μας δραστηριότητος, ως τά έσχατα ιδεώδη σύμφωνα με τά όποια κανονίζομε τήν πρακτική μας συμπεριφορά. Ημπορούμε να τις παραλληλίσωμε με τις πλατωνικές ιδέες του δικαίου, του άγαθού, του όσίου, του ώραίου κλπ. Ο πολιτιστικός βίος του άνθρώπου δέν είναι τίποτε άλλο παρά προσπάθεια για να ένσωματωθούν οι άξίες αυτές στην πραγματική ζωή, για να διαμορφωθη δηλαδή ή πραγματική ζωή σύμφωνα με τά

αξιολογικά αυτά ιδεώδη πρότυπα. Είναι όμως αυτονόητο ότι μια ολοκληρωτική εμπραγματώσή τους μέσα στον ύπαρκτο κόσμο είναι ανέφικτη. Οι άνθρωποι τείνουν προς τις αξίες χωρίς να μπορούν να τις προσπελάσουν ολοκληρωτικά. Για την αγωνιώδη αυτή προσπάθεια έχει μιλήσει ο Πλάτων στον «Φαίδωνα».

«Αν ιδούμε με την προοπτική που εξέθεσαμε τα πράγματα, θα φθάσουμε στο συμπέρασμα, ότι η ψυχική ζωή είναι «μία συνάφεια μέσα στην οποία μπορούμε να διακρίνωμε διαφορετικές αναμεταξύ τους αξιολογικές κατευθύνσεις». «Αν θέλωμε λοιπόν να κατανοήσωμε και να χαρακτηρίσωμε την ψυχική ζωή ενός ατόμου στο σύνολό της πρέπει: 1) να εξακριβώσωμε ποιές αξιολογικές κατευθύνσεις σημειώνουν την παρουσία τους μέσα στα επί μέρους βιώματα, 2) να εξακριβώσωμε σε ποιά σχέση εύρισκονται αυτές οι αξιολογικές κατευθύνσεις. Εύρισκονται σε σχέσεις ισορροπίας, ή επάνω σε όλες τις άλλες δεσπόζει μία, που επιβάλλει την κυριαρχία της στις άλλες;

Προβάλλει τώρα το ζήτημα πώς θα γίνει η εξακριβωση. Αυτονόητο είναι ότι αδιάψευστο τεκμήριο είναι η στάση του ατόμου απέναντι στις εμπραγματώσεις των αξιών που έχουν πραγματωθή στην πολιτιστική σφαίρα. Οι αξίες, όσο και αν φαίνεται ότι η ύπαρξή τους πρέπει να τοποθετηθή σε μία περιοχή έξω από τον πραγματικό κόσμο, όμως επιδρούν επάνω στην πολιτιστική σφαίρα και με την καθοδήγησή τους δημιουργούνται οι μεγάλες περιοχές του πολιτισμού, δηλαδή η επιστήμη, η καλλιτεχνία, η πολιτεία, η οικονομία, ο κοινωνικός βίος, η θρησκεία. Όλα αυτά τα δημιουργήματα λέμε ότι αποτελούν το «άντικειμενικό πνεύμα» μιας πολιτιστικής κοινότητας. Ωστε για να κατανοήσωμε την ουσία της ψυχικής ζωής ενός ατόμου έχουμε στα χέρια μας μία ασφαλή βάση. Δεν είναι ανάγκη να ασχοληθούμε με τα καθαρώς υποκειμενικά του βιώματα. Ασφαλέστερο είναι να εξακριβώσωμε με θετικές παρατηρήσεις τη στάση που παίρνει το άτομο απέναντι στις διάφορες περιοχές του πολιτισμού. Έπειδή κάθε περιοχή του πολιτισμού είναι σύγχρονα και εμπραγματώση μιας ώρισμμένης αξίας, ή εξακριβωση ότι ένα άτομο παίρνει θετική ή αρνητική στάση απέναντι σε μία αξιολογική περιοχή μας πληροφορεί αδιάψευστα για την ύπαρξη μέσα στην ψυχική του ζωή μιας δεσποζούσης αξιολογικής κατευθύνσεως.

Έσημειώσαμε στα προηγούμενα ότι σκοπός της πνευματοκρατικής ψυχολογίας είναι να κατανοήση τη συγκεκριμένη ψυχική ένότητα στην ιδιάζουσά της δομή (Struktur). Αυτό τον σκοπό τον είχε θέσει ήδη ο Dilthey με την περιγραφική και διαρθρωτι-

κή του ψυχολογία. Ο Spranger δέχεται το βασικό αυτό σκοπό, αλλά προχωρεί ένα βήμα ακόμη περισσότερο από το διδάσκαλό του. Για να ξεπεράση την προσκόλλησή στην υποκειμενική θεώρηση των βιωμάτων, είχε χρησιμοποιήσει ο Dilthey την έννοια της κοσμοθεωρίας. Ο Spranger έζητησε να υπερικήση τον υποκειμενισμό χρησιμοποιώντας τα πορίσματα της αξιολογικής φιλοσοφίας. Όχι μόνο η νεοκαντιανή σχολή του Windelband-Rickerl είχαν επεξεργασθή τα σχετικά προβλήματα, αλλά και ο Max Scheler χρησιμοποιώντας τη φαινομενολογική μέθοδο είχε συντελέσει με την έκδοση της Ηθικής του (1913-1916) στην προαγωγή των αναφερομένων στην αξιολογική φιλοσοφία έρευνών. Ο Spranger που εύρισκεται πάντοτε σε ζωντανή συνάντησή με την εξέλιξη των φιλοσοφικών ιδεών, κατέστησε γόνιμα τα πορίσματα των νέων φιλοσοφικών ρευμάτων για την οικοδόμηση της πνευματοκρατικής ψυχολογίας. Βασική αφετηρία για την κατανόηση της ατομικής ψυχικής δομής γίνεται ή από την πρακτική ήθική ένεργητικότητα του ατόμου διαπιστωνομένη στάση του εμπρός στις αξιολογικές περιοχές του πολιτισμού. Μία ψυχική συνάφεια λειτουργιών αξίζει κατά τον Spranger να θεωρηθή έμφορημένη από νόημα, μόνον όταν όλες οι έμπεριεχόμενες μέσα σ' αυτή μερικώτερες διαδικασίες ήμπορούν να νοηθούν ως συντελεστές ενός αξιολογικού πνευματικού ένεργήματος. Μία ψυχολογική λειτουργία ήμπορεί να χαρακτηρισθή ως πνευματική, μόνον όταν κατά τη βίωσή της σημειώνη την παρουσία της ή συναίσθηση της συσχετίσεώς της με κάποιαν αξία. Αλλά ή συσχέτιση αυτή με την αξία δεν ήμπορεί να μένη στην υποκειμενική περιοχή. Πρέπει να πραγματώνεται με την ένεργητικότητά της ένα πολιτιστικό δημιούργημα, που να έχη άντικειμενική και ύπερυποκειμενική ύπόσταση. Έκείνο που πρέπει να προσέξωμε είναι ότι ο Spranger συσχετίζει πάντοτε τις ψυχικές λειτουργίες με την παρουσία του αξιολογικού βιώματος. Μόνο ή παρουσία του βιώματος, που αναφέρεται στη βίωση μιας ώρισμμένης αξίας και τείνει στην εμπραγματώσή της, αποτελεί το χαρακτηριστικό εκείνο που ύψώνει μία ψυχική λειτουργία στο αξίωμα του «πνευματικού ένεργήματος». Τα πνευματικά ένεργήματα ύποδιαιρούνται σε 6 τάξεις αντίστοιχες με τις πολιτιστικές περιοχές, της επιστήμης, της οικονομίας, της τέχνης, του κοινωνικού βίου, της δυναμικής πολιτικής ζωής, της θρησκευτικής ζωής. Οι περιοχές αυτές συναποτελούν τη δομή του ύπερυποκειμενικού άντικειμενικού πνεύματος και κατ' ανάλογη αντίστοιχία και τη δομή του ατομικού υποκειμενικού πνεύματος. Τα πνευματικά ένεργήματα, παρ' όλον ότι διαφορίζονται σε 6 τάξεις, αποτελούν κατά

βάθος αδιάσπαστη ενότητα. Σε κάθε πνευματικό ένεργημα, όσο κι' αν αυτό εκδηλώνεται με ειδικά διαφοροποιημένη μορφή, είτε ως θεωρητικό, είτε ως καλλιτεχνικό κτλ., σημειώνει την παρουσία της ολοκληρωμένης ή συνθετικής ενότητας του πνεύματος. Το ίδιο συμβαίνει και με τις αντίστοιχες πολιτιστικές περιοχές, που αποτελούν την αντικειμενικοποιημένη εμφάνιση του υπεραπεκκειμένου πνεύματος. Και σ' αυτές εμφανίζεται το πνεύμα ως αδιάσπαστη και ολοκληρωμένη ενότητα.

Η διάκριση των 6 αξιολογικών περιοχών και πνευματικών ενεργημάτων δίνει στον Spranger τη δυνατότητα για να ιδρύσει μια χαρακτηριστική τυπολογία. Η υπέρβαση μέσα στην ατομική συνείδηση ενός πνευματικού ενεργήματος μας πληροφορεί για την κυρία επιδίωξη της ζωής του ατόμου και μας παρέχει την δυνατότητα να κατατάξωμε το επί μέρους ανθρώπινο υποκείμενο σε μια τυπολογική κατηγορία. Αφού υπάρχουν 6 τάξεις περιοχών και ενεργημάτων, πρέπει να κατατάξωμε σε ισάριθμες τυπικές κατηγορίες και τα επί μέρους συγκεκριμένα άτομα. Οι τύποι αυτοί είναι ο θεωρητικός, ο οικονομικός, ο πολιτικός - δυναμικός, ο αισθητικός, ο κοινωνικός και ο θρησκευτικός. Η ανθρώπινη ζωή στη συγκεκριμένη της έμπραγματωση παρουσιάζει τις 6 αυτές τυπικές και περιληπτικές κατηγορίες. Αυτές τις ονομάζει ο Spranger «μορφές ζωής» (Lebensformen). Κατά κάποιον ανάλογο τρόπο και ο Άριστοτέλης είχε μιλήσει για την ύπαρξη ποικίλων ειδών ζωής ξεχωρίζοντας τον «θεωρητικόν βίον» από τον «άπολαυστικόν», «χρηματιστικόν», «πρακτικόν και πολιτικόν». Οι 6 μορφές ζωής, που εισηγείται ο Spranger, ήμπορούν να διαιρεθούν σε δυο ομάδες. Ο θεωρητικός, οικονομικός και πολιτικός-δυναμικός τύπος αναφέρονται στην προσπάθεια του ανθρώπου να ασφαλίση την κυριαρχία του επάνω στα πράγματα

(Το τέλος στο έρχόμενο)

και στα πρόσωπα. Ο αισθητικός, κοινωνικός και θρησκευτικός τύπος έχουν σημείο αναφοράς τους τον έσωτερικό πνευματικό βίο. Την ολοκλήρωση της πνευματικής ενότητας μας την παρέχει κατά τον Spranger το θρησκευτικό βίωμα και ένεργημα. «Κατανοούμεν έαυτούς έν τῷ Θεῷ.» Αυτό αποτελεί το έσχατο όριο προς το οποίο μας ύψώνει ή «κατανοούσα ψυχολογία».

Οι 6 τύποι (είδη) ζωής που μας παρουσιάζει ο Spranger δέν συνάγονται έπειτα από επαγωγική έμπειρική παρατήρηση. Αντίθετα είναι ιδεώδεις τυπικές μορφές που έχουν κύρος έκ των προτέρων. Καθορίζουν τις ιδεωδώς νοούμενες σχέσεις αναφοράς του ανθρώπινου έγῶ προς το βασίλειον των αξιών. Η διακρίβωσή τους γίνεται με θεώρηση των έκ των προτέρων και προηγουμένων πάσης έμπειρίας δυνατοτήτων. Στο σημείο τουτο είναι φανερή ή συνεπαφή της μεθοδολογικής διαδικασίας που χρησιμοποιεί ο Spranger, προς τη μέθοδο της «είδητικής θεωρήσεως» που έφερε στην επικαιρότητα ή φαινομενολογική φιλοσοφία του Husserl. Οι «μορφές ζωής» παράγονται από τη νομοτέλεια που ίσχύει μέσα στον κόσμο του πνεύματος. Η έμπειρική παρατήρηση δέν ήμπορεί να μας ύψωση στην ιδεώδη πνευματική νομοτέλεια. Ημπορεί μόνο να επιβεβαιώση τις αποκαλυπτόμενες ιδεώδεις τυπικές μορφές. Από τη σκοπιά αυτή θεωρώντας την κατανοούσα ψυχολογία διαπιστώνομε ότι πραγματικά αποτελεί μια αυτοεξέταση του πνεύματος. Το πνεύμα άνοδιπλωνόμενα έπιχειρεί να κατανοήση τη νομοτέλεια των ενεργημάτων του. Στον Spranger ανήκει ή τιμή ότι ύψωσε την ψυχολογική έρευνα σε καθαρά πνευματικό επίπεδο. Ξεκινώντας από το ατόμικό βίωμα μας άνεβίβασε στους κόσμους του πνεύματος, δείχνοντας ότι εξετάζοντας τον ίδιο τον έαυτό μας εξετάζομε και την υπερατομική πνευματική κοινωνία των ιδεών και αξιών.

Κ. Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ

